

АРХІТЕКТУРНІ ОБРАЗИ У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Зоя Гудченко

УДК 7.041.7:7.071.1Шевченко

У статті досліджено літературно-мистецьку спадщину Т. Шевченка (поезії, повісті, живописні та графічні роботи) в архітектурно-етнографічному аспекті. Передусім зосереджено увагу на натурних замальовках сільської забудови та на її словесних характеристиках у творах Т. Шевченка, які є джерелом наукової інформації.

Ключові слова: мистецька спадщина, літературні твори, хата, село, церква, монастир, вітряк.

The article examines the T. Shevchenko literary and artistic heritage (poetry, narratives, pictorial and graphic works) from the aspect of architecture and ethnography. The authoress concentrates her attention first of all upon the views of rural development and its verbal description in the T. Shevchenko works being the scientific information sources.

Keywords: artistic heritage, writings, hut, village, church, cloister, windmill.

Для дослідників архітектурної спадщини України багатогранний творчий доробок Тараса Григоровича Шевченка є одним з важливих джерел інформації. Мистецькі (малюнки, начерки, офорти, акварелі, живописні полотна) та літературні твори (поезії, повісті) закарбували для нащадків сільські й міські куточки забудови, подвір'я селян, хати, господарські будівлі, колодязі, огорожі, вітряки, а також монастирські споруди, церкви, каплиці, хрести тощо. Найбільшу документальну достовірність мають натурні замальовки, виконані Т. Шевченком під час його перебування в Україні у складі Археографічної комісії. За її завданням він фіксував історичні й археологічні пам'ятки в різних регіонах: восени 1845 року — на Полтавщині, наприкінці цього самого року до початку наступного — у Переяславі, у січні — лютому 1846 року — на Чернігівщині, навесні 1846 року — у Києві, у вересні 1846-го — на Поділлі та Волині, у січні 1847 року — знову на Чернігівщині.

Дослідники мистецької спадщини Т. Шевченка звертали увагу на те, що деякі його художні твори зіставляються з літературними, хоча й не обов'язково при цьому графічні сюжети конкретно ілюструють описи в поетичних чи прозових текстах. Таку особливість відзначали, зокрема, шевченкознавці Є. Кирилюк [6, с. 52], З. Тарахан-Бережа [11, с. 32],

О. Скворцов [10, с. 9–10], О. Новицький [8] та ін. Проте вони акцентували переважно питання взаємозв'язку поезії й живопису Т. Шевченка.

Практична потреба звернутися до шевченківського доробку як до джерела архітектурно-етнографічної інформації набула нагальності в 1980-х роках у зв'язку з урядовим завданням — розробити проекти відтворення родинних осель Т. Шевченка в селах Моринці, де народився, та Шевченкове (колишні назви — Керелівка, Кирилівка), де зростав майбутній поет. Автору цієї статті пощастило взяти участь у роботах, що їх виконували в КиївНДІТІ (Науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури в м. Києві) [3, с. 194–209]. Було розроблено проекти забудови обох садиб, але реалізовані вони лише частково. Відтворено хату Тарасового діда в с. Моринці та оселю батьків у с. Шевченкове.

Батьківська хата в аспекті цього дослідження викликає найбільше зацікавлення, оскільки головні підстави для її відтворення надав сам поет у графічному й словесному вигляді. Він намалював її в 1843 році під час відвідин України (іл. 1).

Значно пізніше, уже в 1850 році, перебуваючи в засланні, Т. Шевченко присвятив їй поезію «Якби ви знали, паничі» [21, с. 336–337]. У ній відчувається його суперечливе

Іл. 1. Шевченко Т. Хата батьків у с. Кирилівці. 1843 р. Олівець

ставлення до батьківської оселі. Зовні хатиночка «у гаї» може здатися справжнім раєм завдяки чудовому докїллю, де «верби геть понад ставом тихесенько собі купають зелені віти» [21, с. 337]. У поета вона викликає сумні спогади про перші дитячі сльози, смерть батьків, важку працю, злиденне життя:

*Мені аж страшно, як згадаю,
Оту хатину край села [21, с. 336].*

Образ хати свого дитинства Т. Шевченко ніби оживлює в повісті «Княгиня»: «И вот стоит передо мною наша бедная, старая, белая хата, с потемневшею соломенною крышею и черным дымарем, а около хаты на прычилку яблоня с краснобокими яблоками, а вокруг яблони цветник, любимец моей незабвенной сестры, моей терпеливой, моей нежной няньки!» [16, с. 405].

У 1843 році, коли Тарас згадував її і малював, вона мала вельми занедбаний вигляд. Дах давно не вшивався, вікно проти печі — з маленьких шматочків скла, призьба розповзлася.

Малюнок дає досить повне уявлення про конструктивні та архітектурні особливості хати... Це був поширений у південних районах тодішньої Київщини тридільний тип житла: «хата — сіни — комора». З малюнка вид-

но, що житлове приміщення — хата — було рублене, а сіни та комора мали конструкцію «у шули», із глиняною обмазкою стін і побілкою, що характерно для регіону. Також типовим є пропорційне співвідношення висоти зрубу й висоти даху (1:1). Впадає в око і така особливість старого українського житла, як неоднаковість віконних прорізів на чолі. Передпичне вікно робили меншим, а покутне — більшим, щоб краще освітлювалося покуття. На малюнку ця особливість добре виявлена. Подібні віконні прорізи були поширені ще в ХІХ ст. Деякі ознаки (западання фасадної площини сіней і комори відносно площини чільної стіни хати, злам даху та різна обробка лівого й правого рогів даху) налаштовують на думку про різночасність спорудження означених частин будівлі [3, с. 201, 203].

Зауважимо, що поняття «Шевченківська хата» вже давно стало загальним іменем найубогішої в селі хати. Із цим фактом ми постійно стикалися під час етнографічних експедицій теренами нашої країни, коли обстежували традиційне житло різних її регіонів — Полтавщини, Слобожанщини, Полісся, Поділля, Карпат, Наддніпрянщини, Півдня.

Образ біленької хати був одним з найдорожчих для поета, що видно з постійної на-

явності цього своєрідного талісмана, оберіга душі в його творчості.

Без хати немає ні хутора, ні села, немає родини, немає України. Тому і в словесному, і в мистецькому доробку Т. Шевченка хата — провідний мотив:

*...Дивлюсь — аж он передо мною,
Неначе дива виринають,
Із хмари тихо виступають
Обрив високий, гай, байрак:
Хатки біленькі виглядають,
Мов діти в білих сорочках
У піжмурки в яру гуляють... [19, с. 245].*

Якщо проаналізувати контекст зображення хати у творах Т. Шевченка, то можна виокремити декілька підходів у цьому питанні:

- хата в загальній структурі і краєвиді поселення;
- хата в садибному комплексі;
- хата як особний архітектурно-етнографічний об'єкт;
- фрагментарний показ хати, його інформативна та композиційна роль у творі.

Для кожного із цих положень є відповідні приклади як у літературній, так і в художній творчості Т. Шевченка.

Першому аспекту розгляду відповідають такі твори: «В Черкасах» (олівець, туш, 1859 р.), «Чигирин з Суботівського шляху» (акварель, 1845 р.), «Андруші» (сепія, 1845 р.), «В Решетилівці» (туш, сепія, акварель, 1845 р.), «Сільський краєвид» (олівець, 1846 р.).

Хата у складі садиби заможного селянина постає з детального опису забудови хутора в повісті «Наймичка»: «Войдя на двор хутора, вы увидите с правой стороны большую клуню, обставленную полускирдами разного хлеба, по левую сторону ворот — загороды с сараями для разной скотины, а за клунею недалеко, под старыми берестами две дубовые коморы и возивня. Напротив комор лех с железными дверями, а в самом конце двора, под липами, белеет хата, снопами крытая, на польский лад. За хатою идет уже сад... Посередине саду колодезь с колесом и навесом. А за садом в гай,

на небольшой поляне, пасика с куренем и погребом для пчел... А за рвом уже был небольшой ставочек и около него огород» [15, с. 20—21].

Загальний вигляд селянських садиб можна побачити в багатьох графічних творах Т. Шевченка: «Селянське подвір'я» (акварель, 1845 р.), «Селянське подвір'я» (начерк, 1845 р.), «Повідь» (акварель, 1845 р.), «У В'юнищі» (сепія, 1845 р.), «Шевченко малює селянське подвір'я» (сепія, 1845 р.).

Начерк «Селянське подвір'я» дає уявлення про загальний характер забудови (іл. 2). Садиба огорожена, займає острівне положення, як це трапляється на хуторах. Будівлі утворюють П-подібний двір, що складається з хати та трьох господарських споруд — ліворуч і праворуч під кутом відносно затиля хати. Хата — дводільна (власне хата й сіни). Перед входом — ганочок з дашком і двома стовпчиками. Конструкція стін хати зовні не проявлена, стіни побілені. Навколо хати — призьба. Хата освітлюється трьома вікнами — одним причілковим і двома чільними. Дах критий соломомою і має плавні окреслення, що характерно для Полтавщини, Слобожанщини, коли застосовуються покриття «внатрус».

На акварелі під такою самою назвою («Селянське подвір'я») бачимо фрагмент двору: ліва частина хати (сіни й хатина) з одним вікном на чолі, ліворуч — клуня, між будівлями — плетена огорожа. Над хатиною вгорі — бовдур (верх, комин). Права частина хати (імовірно, світлиця) лишилася, так би мовити, «поза кадром».

Осібні зображені хати (зовні і зсередини) фігурують на таких малюнках: «Хата батьків Т. Г. Шевченка в с. Кирилівці» (олівець, 1843 р.), «Вдовина хата на Україні» (олівець, 1843 р.); а також у композиціях: «Старости» (офорт, 1844 р.), «Старости» (олівець, сепія, 1844 р.).

Фрагменти хат у художній спадщині Т. Шевченка трапляються і у вигляді натурних замальовок, і у завершених композиціях та в ескізах до картин. Як уже зазначалося, для етнографа зображення з природи мають неабии-

Іл. 2. Шевченко Т. Селянське подвір'я. 1845 р. Начерк

яку документальну цінність. Адже в жанрових роботах, заради композиційних вимог, художники часто інтерпретують натуру довільно, якщо не стоїть спеціальне завдання точної фіксації об'єктів. Подібний випадок маємо, зокрема, у композиції «Старости» (офорт, 1844 р.) та її варіанті з такою самою назвою (сепія, 1844 р.). В обох сюжетах показано в інтер'єрі української хати обряд сватання. Привертають увагу традиційні елементи хатнього простору: дощана стеля, що спирається на сволок; лава з грубезної дошки, на якій не тільки сиділи, але й спали члени великих родин; полиця з кронштейном; квадратне вікно із широкими лутками — такі вікна траплялися на Черкащині ще донедавна (подібні приклади можна побачити в зоні «Середня Наддніпрянина» Національного музею народної архітектури та побуту України). Проте в розміщенні деяких елементів та в кількості вікон простежуємо відхилення від традиції.

У композиціях, де жанрові мізансцени розгортаються біля хат, головне змістовне навантаження лягає на постаті людей, а хати відіграють роль тла, як, наприклад, в офортах «Судня рада» (1844) (іл. 3), «Циган» (1851), у сюжеті «Зустріч Тараса Бульби з синами»

(сепія, 1843 р.). На картині «Селянська родина» (олія, 1843 р.), де показано молоду сім'ю (батько, мати, дитина) у лагідному спілкуванні, хата набуває значення не лише тла, але й символу домашнього вогнища.

Прикметно, що вікна в усіх зазначених вище творах мають круглі шибки — «оболонки», що їх виготовляли із гутного скла кустарним способом. З появою промислового виробництва листового скла «оболонки» поступово зникли. Т. Шевченко зафіксував процес заміни «оболонків» на скло: коли бідніші господарі комбінували різні види скла, то багатші використовували один вид. Тож у композиції «Старости» (олівець, сепія) в інтер'єрі показано вікно із чотирма «оболонками». У сюжеті «Зустріч Тараса Бульби з синами» (дія відбувалася в першій половині XVII ст.) Т. Шевченко зобразив шестишибкове з лучковою перемичкою вікно, засклеє «оболонками», що, очевидно, мало засвідчити високий соціальний статус господаря, адже Тарас Бульба був полковником Війська Запорозького. Акцентуючи цей факт, художник, щоправда, збільшив вікно і цим відійшов від ілюстрованого гоголівського тексту: «Окна в светлице были маленькиє, [!] с круглыми

тусклыми стеклами, какие встречаются ныне только в старинных церквах, сквозь которые иначе нельзя было глядеть, как приподняв надвижное стекло» [2, с. 130].

У поезії Т. Шевченка «Гори мої високії» постає дещо містичний образ подібної церкви, яка:

*Оболонками старими,
Мов мертвець очима,
Зеленими позирає,
На світ з домовини* [19, с. 245].

Роки життя М. Гоголя (1809–1852) і Т. Шевченка (1814–1861) припадають приблизно на той самий період. Тому можна констатувати, що в середині ХІХ ст. «оболонки» майже вийшли з ужитку й розцінювалися як архаїзми, а дослідники середини ХХ ст. уже зовсім втратили можливість вивчати їх у натурі як елемент сільського житла.

Уламки «оболонків» нам удалося знайти 1981 року в с. Моринці на місці колишньої са-

диби Тарасового діда по матері Якіма Бойка. Археологічні розкопки проводилися як попередній етап розробки пропозицій щодо Шевченківського меморіалу на батьківщині Великого Кобзаря. У них брали участь архітектори З. Гудченко та Ю. Хохол, археолог Г. Івакін. Знайдені в шурфах уламки гутного віконного скла дали підстави стверджувати, що в хаті Якіма Бойка (кінець ХVІІІ ст.) вікна були засклені «оболонками» (діаметр «оболонків» — 14–15 см, визначався з дуги обідка «оболонка» одного з уламків) [4, с. 103–106].

Серед багатьох зображень сільського житла в Шевченковій образотворчій спадщині деякі мають особливо гостру соціальну спрямованість. Скажімо, на малюнку «Вдовина хата на Україні» показано недобудовану споруду. Притулений до поперечної стіни хати бовдур, який розташовується в сінях, за їх відсутності проглядається зовні. У нижній частині бовдура влаштовано отвір, через який

Іл. 3. Шевченко Т. Судня рада. 1844 р. Офорт

можна було ввійти всередину, щоб помазати його плетену наметову конструкцію глиною. Низ бовдура, що спирався на землю, використовували також для копчення м'ясних та рибних продуктів. Стіни зображеної хати — рублені, із залишками по кутах, обмазані й побілені, дах — під соломою, придавлений для міцності на гребені жердинами. Огорожа двору — з вертикальних кілків, ворота — найпростіші, з дощок, забраних у стовпи. Стелю хати підтримує поздовжній сволок, випуск якого проглядається між хатніми дверима й бовдуром. Вище стелі видно простір горища, частково затулений рядюгою. Незавершеність будівництва хати спричинена втратою господаря, що впливає з назви твору.

Окрім вдів, до категорії найбідніших верств населення належали також «московки», тобто дружини чоловіків, забраних у московське військо. У повісті «Наймичка» Т. Шевченко описує житло такої бездоленої жінки: «У этой старой московки почти на выгоне было не то, что называют хатой, а вернее, то, что у нас называют курином, т. е. ежели смотреть издали, то это скорее похоже на кучу навозу, нежели на жилище человека... Хоть бы тебе тынок

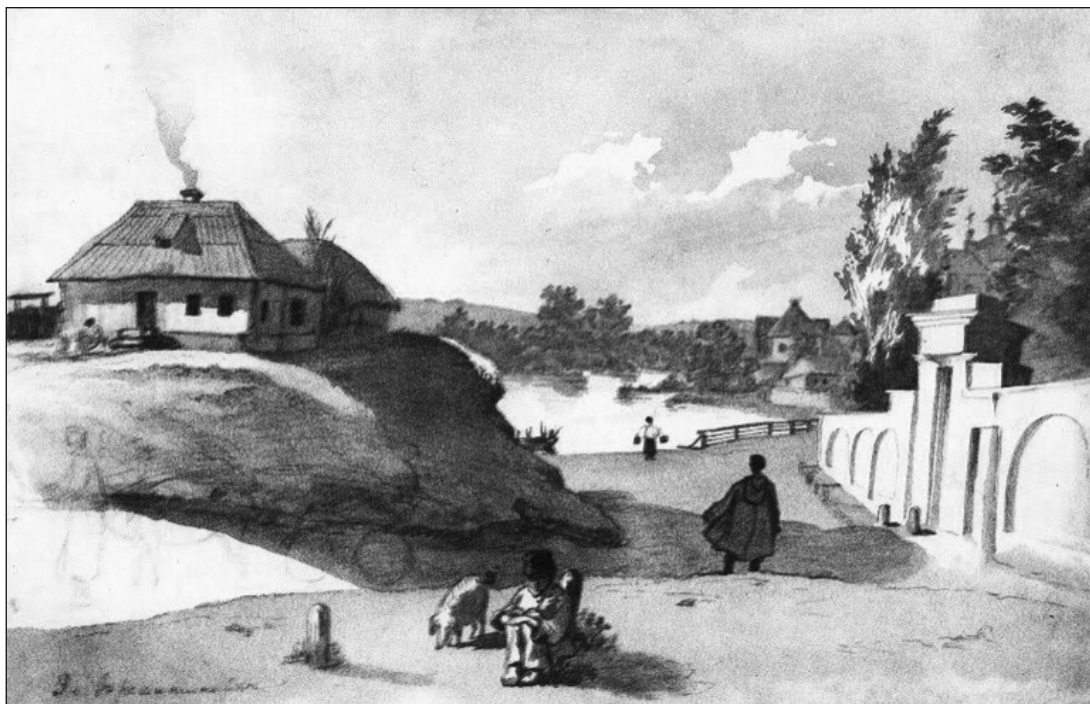
какой, хоть бы хлевушка какой — таки совершенно ничего» [15, с. 54].

Зазвичай у межах одного села існували і бідніші, і заможніші хати. Проте подекуди цілі села несли на собі відбиток зубожіння або процвітання. Це ілюструють контрастні зіставлення, узяті із Шевченкових творів:

*І Трахтемирів геть горою
Нечепурні свої хатки
Розкидав з долею лихою,
Мов п'яний старець торбинки*
[19, с. 245].

«За греблю, по ту сторону Трубежа, мы увидели между вербами и едва начинающими желтеть садами белые хаты. Проехали мы по плотине мимо двух шумящих мельниц и очутились в большом козачьем селе. Чистые, большие хаты и неразрушенные тыны свидетельствовали о благосостоянии обитателей...» [16, с. 410].

Фрагменти розвиненого поселення з добротною забудовою можна, зокрема, побачити на двох однойменних малюнках — «У Решетилівці» (акварель, туш, сепія, 1845 р.), де зображено один і той самий куток села з різних

Іл. 4. Шевченко Т. У Решетилівці. 1845 р. Акварель, туш, сепія

Іл. 5. Шевченко Т. Будинок І. В. Котляревського у Полтаві.
1845 р. Акварель

позицій (іл. 4). На одному з малюнків у лівій частині сюжету на пагорбі розташоване селянське подвір'я, значно вище рівня заглибленої в рельєф дороги. Причілком до вулиці звернена широка, рублена, обмазана й побілена хата типу «хата — сіни — комора», з дощаною покрівлею, оперезана призьбою. Чотири вікна — по два на причілку й чолі — освітлюють приміщення. За хатою проглядається хлів чи повітка під солом'яною покрівлею. На другому малюнку садиба також розміщується на пагорбі, але праворуч дороги, до якої вона повернена затилям. Біля хати — господарська будівля. Перспектива вулиці завершується церквою із широкою банею та декоративною маківкою. Наявність церкви свідчить про значну чисельність населення в с. Решетилівка, а характер сільської забудови — про заможність господарів.

У творчості Т. Шевченка знаходимо важливий в історико-культурному відношенні малюнок «Будинок І. П. Котляревського у Полтаві» (акварель, 1845 р.) (іл. 5). Будинок стоїть на пагорбі біля собору на південний схід від вітваря. Така конкретна прив'язка дозволила віднайти місце будинку, який не зберігся, і відновити сам будинок (1968–1969) фактично лише за фіксацією Т. Шевченка.

За планувальним типом це — так званий домок, що виник на підґрунті розвиненого

традиційного сільського житла «хата на дві половини» з дворядним розташуванням приміщень. На передньому симетричному фасаді — по два вікна ліворуч і праворуч від дверей у сіни, на причілку — три вікна. Дах — чотирисхилий, критий дошками. Обидві половини будинку опалювалися, про що свідчать два димники на гребені даху. Стіни дерев'яні, обмазані й побілені. У повісті «Близнець» Т. Шевченко характеризує будинок І. Котляревського як «маленький домок на горі против собора» і додає деякі подробиці гостин одного з головних героїв повісті в автора «Енеїди»: «Он попросил к себе в хату Степана Мартыновича, и <...> привел его в кухню, посадил на лаву, а на другой, в конце стола, сам сел... А Степан Мартынович читал между тем церковными буквами вырезанную на сволаке надпись: "Дом сей сооружен рабом Божиим N року божего 1710"» [14, с. 175].

Успенський собор, зображений поряд з будинком І. Котляревського на другому плані, також не зберігся і був відновлений приблизно у 2000 році. Проте, на жаль, у висотній побудові храму допущено істотних помилок, що призвело до порушення його пропорцій. Це особливо помітно, якщо звірити новотвір з малюнком Т. Шевченка. Подорожуючи Україною, Т. Шевченко, як член Археографічної комісії, зафіксував чимало культових споруд

Іл. 6. Шевченко Т. Києво-Межигірський монастир. 1843 р. Олівець

та комплексів у Києві, Переяславі, Чигирині, Почаєві, Седневі, Межигір'ї, Полтаві та інших містах і селах. Серед них — Густинський монастир на Чернігівщині, заснований у XVII—XVIII ст. На час відвідин поетом (1845) він був у руїнах, пізніше — реконструйований і перебудований. Т. Шевченко виконав там три акварелі [12, с. 179], як він сам згадує: «...главные или святые ворота, да церковь о пяти главах, Петра и Павла, да еще трапезу и церковь, где погребен вечные памяти достойный князь Николай Григорьевич Репнин, да еще уцелевший циклопический братский очаг» [18, с. 428]. Про Густинський монастир, що його в той час лише почали відновлювати, Т. Шевченко побіжно згадує в повісті «Наймичка» [15, с. 74] та розлогіше й емоційніше в повісті «Музикант».

«...Посетите <...> полуразрушенный монастырь Густыню, по ту сторону реки Удая, верстах в трех от г. Прилуки. Это настоящее Сенклерское аббатство. Тут все есть: и канал, глубокий и широкий, когда-то наполнявшийся водою из тихого Удая, и вал, и на валу высокая каменная зубчатая стена со внутренними ходами и бойницами, и бесконечные склепы или подземелья, и надгробные плиты, вросшие в землю, между огромными суховерхими дубами...

...Монастирь воздвигнут коштом и працею несчастного гетмана Самойловича в 1664 году,

о чем свидетельствует портрет его, яко ктитора, написанный на стене внутри главной церкви» [18, с. 428].

Завдяки фіксації монастирських будівель Т. Шевченком можна простежити, які зміни відбулися з окремими спорудами внаслідок подальших численних нашарувань. Зокрема, зображений на акварелі Т. Шевченка бароковий верх Воскресенської церкви, з'єднаної з трапезною, пекарнею та поварнею, зовсім відрізняється за формою і пропорціями від спрощеного сучасного шатрового завершення [9, с. 324—325].

Глибоке зацікавлення в Т. Шевченка викликали колишні козацькі монастирі, закриті Катериною II наприкінці XVIII ст., зокрема Межигірський Спасо-Преображенський монастир. Він був заснований 988 року неподалік Києва під Вишгородом, з 1672 року набув статусу військового монастиря, де доживали свого віку старі й німічні запорожці. На утримання козацької обителі Січ надавала великі кошти та маєтності. Після ліквідації Січі 1786 року монастирські приміщення були використані фаянсовою фабрикою, а за радянської влади в 1930-х роках фактично знищені. Тому малюнок Т. Шевченка, де зафіксовано стан забудови Межигірського монастиря в 1843 році, має неабияку документальну цінність. На малюнку зображено мурований п'ятибаний Спасо-Преображенський собор

(1676–1690), браму із дзвіницею (1772–1774), трапезну церкву та допоміжні дерев'яні споруди [7, с. 299, рис. 149; 5, с. 198–199] (іл. 6).

Легендарний Мотрин (або Мотронинський) монастир поблизу Чигирина, пов'язаний з урочищем Холодний Яр — осередком гайдамацького руху (1768), Т. Шевченко згадує в поезії «Холодний Яр»:

*То була й дорога
З монастиря Мотрино
До Яру страшного.
В Яру колись гайдамаки
Табором стояли [20, с. 215].*

Мотрин монастир було засновано 1568 року, а відбудовано в 1707 році. Забудова періоду Гайдамаччини не збереглася. Тому Т. Шевченко замалював пізніше будівлі — муровану однобанну хрещату церкву та дерев'яну однобанну церкву з двоярусною при ній дзвіницею [13, с. 10] (іл. 7). Усі дерев'яні будівлі за радянських часів було знищено, лишилася тільки мурована церква. Монастир частково відновлено за роки незалежності України.

У козацькому краї Т. Шевченко виконав також малюнок «Чигиринський дівочий монастир» (сепія, 1845 р.). Як видно з малюнка, серед звичайної сільської забудови вивищуються стрункі силуети триверхої дзвіниці,

соборної церкви. Поряд — трапезна церква, щільно скупчені келії та господарські споруди.

Мистецька спадщина Т. Шевченка наповнена багатьма образами культових монументальних будівель стильової архітектури, що закарбовані в малюнках, сепіях, акварелях: «Видубецький монастир» (олівець, 1843 р.), «Воздвиженський монастир у Полтаві» (сепія, акварель, туш, 1845 р.), «Вознесенський собор у Переяславі» (акварель, 1845 р.), «Покровська церква в Переяславі» (акварель, 1845 р.), «Богданова церква в Суботіві» (акварель, 1845 р.), «Костьол у Києві» (акварель, 1846 р.), «Церква Всіх святих у Києво-Печерській лаврі» (сепія, 1846 р.), «Аскольдова могила» (сепія, акварель, 1846 р.), «Китаївська пустинь. Троїцька церква» (олівець, 1846 р.), «Почаївська лавра з заходу» (акварель і малюнок олівцем, 1846 р.), «Собор Почаївської лаври (внутрішній вигляд)» (акварель, 1846 р.) та ін. [1].

Свою увагу Т. Шевченко звертав не лише на монументальні храми, але й на звичайні скромні дерев'яні церкви, дзвіниці, каплиці. Наведемо кілька прикладів. «Вот мы и приехали в село Иваньцю... Он [мужик. — З. Г.] повел нас мимо старой деревянной одноглавой церкви и четырехугольной бревенчатой колокольни». Можливо, остання була подібна до

Іл. 7. Шевченко Т.
Мотронинський монастир біля Чигирин. 1845. Акварель

дзвіниці, що на акварелі «У Василівці» (1845), тобто квадратна в плані, двоярусна з одним заломом та з опасанням на різьблених стовпчиках навколо зрубної основи першого ярусу. У другому ярусі, де розміщені дзвони, — галерея з аркою, крита наметовим дахом з декоративною маківкою.

Акварель «Капличка» (сепія, 1845 р.) відповідає таким поетичним рядкам:

*На пагорбі, ніби капличка,
Козацька церква невеличка
Стоїть з похиленим хрестом*
[19, с. 245].

Неодмінний атрибут сільського краєвиду — вітряк чи їх скупчення — знайшов своє місце і у творчості Т. Шевченка. Навіть перебуваючи на засланні в Кос-Аралі, поет згадав:

*І яр, і поле, і тополі,
І над криницею верба.
Нагнулася, як та журба
Далеко в самотній неволі.
Ставок, гребелька і вітряк
З-за гаю крилами махає* [17, с. 326].

На полотні «Катерина» (олія, 1842 р.) чотирикрилий вітряк на пагорбі намічений лише силуетом. Він сприймається як прощальне вітання рідного села, куди знедолена Катерина ніколи вже не повернеться.

На офорті «Казка» (1844), де головними фігурами є Солдат і Смерть, вітряк виконує роль другорядного, але досить виразного, детально промальованого об'єкта. Вітряк — невеликий, кубічних пропорцій, із дерев'яними вертикально шальованими стінами, спадистим дахом під соломою, чотирикрилий. На протилежному боці відносно крил — ганочок, що захищає вхід у приміщення від опадів. Такий тип вітряка характерний для Полтавщини. На цій самій композиції силуетно зображено ще один шестикрилий вітряк далеко на обрії, можливо, для передачі в картині ефекту перспективи.

Аналіз творчого доробку Тараса Шевченка в архітектурно-етнографічному ракурсі можна продовжувати й поглиблювати, долучаючи дедалі більшу кількість його творів і відкриваючи в них нові й нові грані пізнання.

1. Анісов В., Серета Є. Літопис життя і творчості Шевченка. — К., 1976.
2. Гоголь Н. В. Тарас Бульба // Гоголь Н. В. Сочинения. — М., 1956.
3. Гудченко З. Оселя Тарасового дитинства // Шевченків край. — К., 2005. — С. 194–209.
4. Гудченко З., Хохол Ю. Меморіал Т. Шевченка в Моринцях // Жовтень. — 1984. — № 3. — С. 103–106.
5. З української старовини. Альбом. — К., 1991.
6. Кирилюк Є. П. Творчість Шевченка-художника періоду трьох літ // Питання шевченкознавства. — К., 1958. — Вип. 1.
7. Кризь віки. Київ в образотворчому мистецтві XII–XX століть. — К., 1982.
8. Новицький О. П. Т. Шевченко як художник. — К., 1930.
9. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. — К., 1986. — Т. 4.
10. Скворцов А. М. Жизнь художника Тараса Шевченко. — М., 1929.

11. Тарахан-Бережа З. П. Шевченко-поет і художник. — К., 1985.
12. Шевченківський словник. — К., 1976. — Т. 1.
13. Шевченківський словник. — К., 1977. — Т. 2.
14. Шевченко Т. Близнець // Шевченко Т. Повести. — К., 1984.
15. Шевченко Т. Наймичка // Шевченко Т. Повести. — К., 1984.
16. Шевченко Т. Г. Княгиня // Шевченко Т. Г. Вибрані твори. — К., 1948.
17. Шевченко Т. Г. Ми в купочці колись росли // Шевченко Т. Г. Вибрані твори. — К., 1948.
18. Шевченко Т. Г. Музикант // Шевченко Т. Г. Вибрані твори. — К., 1948.
19. Шевченко Т. Г. Сон (Гори мої високі) // Шевченко Т. Г. Вибрані твори. — К., 1948.
20. Шевченко Т. Г. Холодний Яр // Шевченко Т. Г. Вибрані твори. — К., 1948.
21. Шевченко Т. Г. Якби ви знали, паничі // Шевченко Т. Г. Вибрані твори. — К., 1948.